

Rosja blokuje konsensus na konferencji przeglądowej NPT

Łukasz Kulesa

26 sierpnia Rosja zablokowała przyjęcie dokumentu końcowego dziesiątej konferencji przeglądowej Traktatu o nieprolifracji broni jądrowej (NPT). Sprzeciwiła się zaproponowanym postanowieniom dotyczącym zagrożenia dla bezpieczeństwa ukraińskich instalacji jądrowych, w szczególności zaporoskiej elektrowni atomowej. Decyzja Rosji osłabia międzynarodowy reżim nieprolifacyjny. Przebieg konferencji wskazuje także na pogłębienie różnic między państwami jądrowymi i ich sojusznikami a zwolennikami szybkiego i pełnego rozbrojenia nuklearnego.

Przyjęty w 1968 r. Traktat o nieprolifracji broni jądrowej (NPT) stanowi trzon globalnego reżimu ograniczającego rozprzestrzenianie tego rodzaju broni. Sierpniowa dziesiąta konferencja przeglądowa NPT miała pierwotnie odbyć się wiosną 2020 r., jednak przekładano ją w związku z pandemią COVID-19. Poprzednia konferencja zakończyła się w 2015 r. bez przyjęcia dokumentu końcowego zawierającego plan realizacji celów NPT w obszarach rozbrojenia, nieprolifacji i pokojowego wykorzystania energii jądrowej, co zwiększało znaczenie tegorocznego spotkania. Do [wcześniejszych wyzwań dla funkcjonowania reżimu NPT](#) doszły nowe, w szczególności związane z rosyjską agresją wobec Ukrainy.

Główne kwestie sporne. Wpływ rosyjskiej agresji na reżim NPT stał się przedmiotem wystąpień i działań dyplomatycznych wielu państw. Chodziło w szczególności o trzy aspekty. Po pierwsze o złamanie przez Rosję zobowiązań wynikających z Memorandum budapeszteńskiego z 1994 r. dotyczących poszanowania suwerenności i gwarancji bezpieczeństwa dla Ukrainy w zamian za rezygnację przez nią z broni jądrowej. Po drugie o [retorykę nuklearną władz Rosji](#) i postawienie jej sił jądrowych w lutym br. w stan „specjalnej gotowości bojowej”, wskazujące na to, że Rosja używa potencjału jądrowego jako osłony swojej agresji. Trzecim elementem było spowodowane rosyjskimi działaniami [zagrożenie dla bezpieczeństwa działania ukraińskich instalacji jądrowych](#), w szczególności zaporoskiej elektrowni atomowej. Ukraina i państwa ją wspierające, w tym Polska, chciały jak

najbardziej bezpośredniego ujęcia tych kwestii w dokumencie końcowym, czemu sprzeciwiła się Rosja.

Kolejnym przedmiotem dyskusji i kontrowersji stała się kwestia zobowiązań rozbrojeniowych wynikających z NPT. Podobnie jak podczas poprzednich konferencji przeglądowych grupa państw niejądrowych wspierana przez organizacje pozarządowe domagała się bardziej zdecydowanych działań w tej sprawie, krytykując także samą koncepcję odstraszenia jądrowego. Dodatkowym czynnikiem spajającym tę grupę stało się [wejście w życie w styczniu 2021 r. Traktatu o zakazie broni jądrowej \(TPNW\)](#). Opiera się on na założeniu, że każde użycie broni jądrowej, także w samoobronie, byłoby sprzeczne z prawem międzynarodowym. W ostatnim tygodniu konferencji 145 państw podpisało się pod oświadczeniem zwracającym uwagę na katastrofalne humanitarne konsekwencje użycia broni jądrowej i wzywającym do jej całkowitej eliminacji.

Członkowie NPT dysponujący bronią jądrową (USA, Rosja, Chiny, Wielka Brytania, Francja) oraz objęte jądrowymi gwarancjami bezpieczeństwa, w tym państwa NATO, nie kwestionowały potrzeby działań prowadzących do rozbrojenia. Zwracały jednak uwagę, że zobowiązania rozbrojeniowe nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od aktualnego stanu środowiska bezpieczeństwa. W obliczu zwiększonych zagrożeń trudno oczekiwać znacznych redukcji arsenałów lub roli broni jądrowej. Traktat TPNW jest natomiast wiążący jedynie dla jego stron, a nie ustanawia globalnego prawnego zakazu posiadania lub użycia broni

jądrowej. Szereg państw z tej grupy jako najbardziej pragmatyczne podejście w obecnej sytuacji wskazywało na propozycję redukcji ryzyka użycia broni jądrowej, np. przez obniżenie poziomu gotowości sił jądrowych lub wzmocnienie kanałów komunikacji kryzysowej między państwami jądrowymi.

Inne tematy dyskusji. Krytyka ze strony m.in. Rosji i Chin dotyczyła też podejścia NATO do odstraszenia jądrowego, w szczególności rozmieszczenia amerykańskich bomb jądrowych w państwach Sojuszu i utrzymywania zdolności do ich przenoszenia przez lotnictwo państw niejądrowych (*nuclear sharing*). Chiny podnosiły argument, że Stany Zjednoczone mogą objąć takim systemem sojuszników w Azji. Zarzuty – które pojawiały się także na poprzednich konferencjach – dotyczą rzekomej niezgodności ze zobowiązaniami nieproliferacyjnymi. Państwa NATO wyjaśniały, że system *nuclear sharing* powstał przed wejściem w życie NPT, a państwa niejądrowe nie mają w czasie pokoju kontroli nad amerykańskimi głowicami jądrowymi, nie łamią zatem Traktatu.

Chiny oraz wspierające je państwa podnosiły też kwestię porozumienia USA – Wielka Brytania – Australia ([AUKUS](#)), w ramach którego Australia pozyska okręty podwodne z napędem atomowym. Zdaniem Chin może to doprowadzić do uzyskania przez to państwo materiałów i wiedzy potrzebnych do produkcji broni jądrowej. Państwa AUKUS odrzuciły te zarzuty, wskazując, że taka możliwość będzie wykluczona ze względu na planowane rozwiązania techniczne, a cały proces pozyskania i eksploatacji reaktorów okrętowych odbędzie się pod kontrolą Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej. W przeciwieństwie do poprzedniego spotkania z 2015 r. stosunkowo mniejsze znaczenie miały kwestie związane z sytuacją na Bliskim Wschodzie, w tym z irańskim programem jądrowym.

Prace nad dokumentem końcowym. W ostatnim tygodniu konferencji podjęto próbę uzgodnienia dokumentu końcowego, który jest przyjmowany jednogłośnie. Poparcie dla jego ostatecznej wersji wyraziły wszystkie państwa uczestniczące w konferencji poza Rosją, która oskarżyła swoich przeciwników o upolitycznienie pracy nad dokumentem w związku z proponowanymi postanowieniami dotyczącymi sytuacji na Ukrainie. Nie określały one bezpośrednio Rosji jako agresora, ale m.in. wyrażały zaniepokojenie prowadzeniem działań bojowych w pobliżu instalacji jądrowych, nad którymi władze ukraińskie utraciły kontrolę, a także poparcie dla działań MAEA weryfikującej stan faktyczny. Rosja sugerowała, że inne państwa także były niezadowolone z projektu i tym samym mogły go zablokować. Oświadczenia przedstawiceli

państw zabierających głos w debacie 26 sierpnia wskazywały jednak, że były one gotowe poprzeć kompromis, i to na Rosji spoczywa odpowiedzialność za niepowodzenie konferencji.

Wnioski. Biorąc pod uwagę sytuację międzynarodową oraz dwie główne osie sporu – ocenę zagrożeń nuklearnych związanych z działaniami Rosji oraz kwestię postępów rozbrojenia jądrowego, szanse przyjęcia dokumentu końcowego oceniano przed spotkaniem jako niewielkie. Za sukces można uznać przeprowadzenie merytorycznej dyskusji („przeoglądu”) i to, że dyplomaci podjęli próbę przygotowania dokumentu końcowego, osiągając kompromis w większości kwestii. Projekt dokumentu końcowego nie zawierał nowych znaczących zobowiązań i rekomendacji. Jego przyjęcie stanowiłoby jednak sygnał, że mimo sporów państwa wciąż zgadzają się co do wagi NPT.

Przebieg spotkania wskazuje natomiast, że pogłębia się fundamentalny rozdźwięk między państwami jądrowymi i ich sojusznikami a zwolennikami szybkiego rozbrojenia nuklearnego. Państwa jądrowe NPT w najbliższych latach albo utrzymają swój potencjał jądrowy, albo go powiększą (Chiny – znacząco). Będzie to potęgować przekonanie najbardziej prorozbrojeniowo nastawionych członków NPT, że konieczne jest wzmocnienie politycznego nacisku na posiadaczy broni jądrowej. Może to oznaczać wzmoczone wysiłki na rzecz przekonania społeczeństw niektórych państw objętych gwarancjami odstraszenia jądrowego (szczególnie sojuszników USA) do ich odrzucenia. Biorąc pod uwagę znaczenie broni jądrowej w sojuszniczej strategii powstrzymywania Rosji, z punktu widzenia Polski i innych państw NATO zakwestionowanie odstraszenia jądrowego nie byłoby zasadne. Stanowisko to będzie przedmiotem wzmoczonej krytyki zwolenników TPNW. Nie można też wykluczyć demonstracyjnego wyjścia z NPT niektórych państw, które mogą np. argumentować, że ze względu na członkostwo w TPNW ich zobowiązania w obszarze nieproliferacji i rozbrojenia są silniejsze niż normy NPT.

Najważniejszymi aktualnymi wyzwaniem dla reżimu NPT pozostaje stan bezpieczeństwa ukraińskich instalacji nuklearnych oraz reperkusje rosyjskiej agresji. Ważne będą też decyzje związane z kontrolą zbrojeń jądrowych, Podczas trwania kolejnego cyklu przeglądownego (do 2026 r.) na stan NPT mogłoby pozytywnie wpłynąć uzgodnienie przez USA i Rosję nowego traktatu o redukcji sił jądrowych albo decyzja Chin o przystąpieniu do rozmów o kontroli zbrojeń jądrowych. Oba zdarzenia są obecnie mało prawdopodobne. Osłabienie reżimu NPT i związany z tym kryzys systemu weryfikacji zobowiązań nieproliferacyjnych otworzą możliwości łatwiejszego uzyskania broni jądrowej przez kolejne państwa, co wpłynęłoby negatywnie na bezpieczeństwo globalne.